

"Gök Kırmızı" ve Neorealizm

Semra Alemdaroğlu*

ÖZET

Giuseppe Berto'nun Texas esir kampında yazdığı "Gök Kırmızı" başlıklı romanı, ikinci Dünya Savaşı esnasında ailesiz kalan dört gencin bir yıllık yaşam mücadelesini anlatır. Eser İtalya'nın gerçeklerinden ve kültürel çevresinden uzak bir ortamda, Amerika'da yazıldığı halde, İtalya'nın savaş sonrasındaki sefaletim de gözler önüne serer. İçeriği, anlatım tekniği, dili, verdiği politik ve dini mesajları ile Neorealizm ortamında değerlendirilmiş ve savaş sonrasının en başarılı romanı olarak 1948'de Floransa Edebiyat Ödülünü kazanmıştır.

IL RIASSUNTO IN ITALIANO DE "'I L CIELO E ROSSO' E IL NEOREALISMO"

Il romanzo "Il cielo e rosso" che originariamente aveva il titolo 'La gente perduta' scritto nel 1944 da Giuseppe Berto nel campo di concentramento di Hereford nel Texas, espone un anno faticoso di quattro ragazzi rimasti senza famiglie, che cercano di vivere tra le rovine della città di Treviso dopo la Seconda Guerra Mondiale. L'opera che ha vinto nel 1948 il Premio Letterario Firenze avendo messo in luce tutta la realtà italiana del dopoguerra, e stata considerata nell'ambiente del neorealismo per il suo contenuto, per la sua tecnica di espressione, per il suo linguaggio, per i suoi messaggi religiosi e politici.

* Prof. Dr. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İtalyan Dili ve Edebiyatı Ab. Dalı.

İkinci Dünya Savaşı, Faşizm'e karşı verilen mücadele, Alman işgali, İtalyan kültür ve toplumunun çehresini köklü bir şekilde değiştirmiştir.

Bu yeni tarihi ortamı sanat alanında, 1930-1940 yılları arasında temeli atılan, 1940-1950 yılları arasında gelişen Neorealizm yansıtmıştır.

Neoralizm'in dünya ve ahlak anlayışının, ideolojisinin temelinde antifaşist devrim yer alır. Önerilen ve savunulan devrim sadece kültürü içermemekte, geniş bir tabana yayılmaktadır. Yitirilen savaş sonunda İtalya'nın gerçek yüzüyle, gerikalmışlığıyla, sefaletiyle, tezatlarıyla, sosyal adaletsizlikleriyle, savaş öncesinde zengin, sonrasında fakirleşenlerden ya da fakir olup da savaşla zenginleşenlerden oluşan halkıyla keşfedilip tanıtılması gerekmektedir.

Bu avangard akım, idareci sınıfa dokunmadan, biçim alanında yenilik öneren geleneksel, akademik, geri kalmış, gerçekle bağını kopartmış olan önceki kültürden farklılaşmak amacını gütmektedir. Bunun sonucunda ülkenin gerçek sorunlarını gözardı eden önceki sanatın karşısına sosyal içerikli sanat çıkartılır. Artık eski idareci sınıfın yerini halk almaya başlamıştır. Partizanlar, işçiler, grevler, bombardımanlar, harap olmuş kent ve evler, katliamlar, kurşuna dizilmeler, ülkenin yabancılarca işgali, sefalet içinde yaşayanlar içeriği oluştururken buna uygun biçim de yaratılır. Bu konular düzyazı biçiminde olduğu kadar lirik ve epik eserlerle de gündeme getirilir.

Bu gelişim özellikle sinemada büyük bir hız kazanmıştır çünkü edebiyat kadar kültürel gelenekle çatışmak ya da yeniyi kabul ettirebilmek için eskiyle büyük ölçüde mücadele etmek zorunda kalmamıştır sinema. Zaten böyle bir eğilimin temeli Faşizm döneminde atılmış ve bu alanda Fransız naturalist sinemasının da etkisi büyük olmuştur İtalya'da. Diğer yandan dönemin gerçeklerini dolaysız olarak yansıtacak bir sanattır sinema. Ve sinemadaki bu başlangıç edebiyat üzerinde büyük ölçüde etkili olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sırasında doğmuş, Faşizm ortamında büyümüş, iş hayatına İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra atılmış bir kuşaktandır Giuseppe Berto: çökmüş bir geçmiş ve karanlık bir gelecek arasında kalmış bir kuşak. Bu dönemdeki yazarların esinlenebilecekleri zaman dilimi, içinde buldukları andır. Neorealizm ortamında değerlendirilen diğer İtalyan yazarları gibi, Berto (1914-1978) için de savaş ve savaşın sonuçları ortadaki tek gerçektir.

Ancak Berto, 1935'te Etyopya Savaşı'na katılmış, dört yıl Doğu Afrika'da kalmıştır. 1940 yılında İtalya'nın, Almanya'nın yanında savaşa

katılmasıyla yazar, gönüllü olarak savaşta yer alır. 1943-1946 yılları arasında savaş esiri olarak Texas esir kampında kalır yazar. Berto burada Steinbeck ve Hemingway gibi yazarları okuma olanağı bulurken, Vittorini'nin, o dönem gençliğinin 1930'dan itibaren geliştirdiği Amerika mitini simgeleyen "Antologia Americana"sı yayımlanır İtalya'da. Ancak Amerika'da bulunan Berto'nun bu eserle tanışması olanaksızdır. Diğer yandan da savaş ve savaşın sonuçları Berto'nun direkt olarak gözlemleyebildiği bir gerçek değildir. İtalya'nın içinde bulunduğu durumu, Amerika'da çıkan dergi ve gazetelerden izlemiş, esir kampına yeni gelen İtalyanlardan, özellikle de Trevisolu hemşehrilerinden bu konuda bilgi edinmiştir: 7 Nisan 1944 tarihinde üçyüz adet Amerikan uçağının Treviso'yu bombaladığını, binlerce masum insanın öldüğünü, evsiz ailesiz kaldığını da öğrenir. Dolaylı kaynaklardan edindiği bilgilerle, doğduğu büyüdüğü kent olan ve savaştan nasibini almış Treviso'nun durumunu gözler önüne sermek amacıyla, Texas'ta 1944 yılında sekiz ay içinde yazmıştır özgün adı 'Yitik İnsanlar' olan "Gök Kırmızı"yı. 1946'da İtalya'ya döndüğünde yayımlanan romanın adının yayınevi tarafından değiştirilmiş olduğunu, eseri bir kitapçının vitrininde gördüğünde anlar. Yazara göre başlık çarpıcıdır ancak eserin içeriğiyle pek bağlantısı yoktur. Aslında yayınevi tarafından konan "Gök Kırmızı" başlığının eserin sadece bir bölümüyle, gece saldırısının anlatıldığı bölümle ilgisi vardır. Oysa "Yitik İnsanlar" eserin içeriğine tıpatıp uyan bir başlıktır. Türkçe'ye de çevrilen ve XV bölümden oluşan romanın baş kahramanları savaş sonrasında ailesiz kalan ve Treviso'da zorluklar içinde yaşamlarını sürdürmeye çalışan ikisi kız, ikisi erkek dört gençtir çocuk sayılabilecek.

Sonuçta yazar gördüğü, gözlemediği değil de hayal edebildiği bir gerçeği yansıtmak istemektedir. Hayal ettiklerine gerçeklik kazandırabilmek, ya da konuyu somut bir zemine oturabilmek için adını vermediği bir kentin tasviriyle başlar romana ancak kentin Treviso, kenti kateden nehrin Sele olduğunu tahmin etmek zor değildir.

"Gök Kırmızı" geniş bir manzara tasviriyle açılır. Dört yüz sayfadan oluşan kitabın I. bölümünde yer alan altı sayfalık kasvetli, durgun ve gri renkli tasvir konusunda eleştirmenler Berto'nun, Hemingway'in "Silahlara Veda" adlı kitabındaki tasvirde esinlendiğini öne sürmüşlerdir. Berto ise böyle bir etkiyi kabul ya da red etmemiştir. Başlangıçta hatları belirgin olmayan manzaranın ufuk hattı, yavaş yavaş ustalıklarla belirlenir: nehir, ova, dağ ve tepelerle manzaranın sınırları çizildikten sonra, nehrin akış yönü izlenerek surlarla çevrili kentin içine girilir. Dıştan başlayan tasvir, kentin belirgin dört mahallesinden en fakir olan Sant'Agnese Mahallesi'nin tasviriyle son bulur: (...) İlk zamanlardan itibaren, mahalleler arasında, içinde oturan insanlara göre bir tür hiyerarşi oluşturulmuştu. En son sırada Sant'Agnese Mahallesi yer alıyordu. Nehrin iki kolu arasına sıkışıp kalmış

*gibiydi ve diğer mahallelerden daha çok korumuğu Ortaçağ görünümünü*¹. Olayların geliğeceği yer Sant'Agnese Mahallesi olduğu için yazar buranın tasvirine ayrıntılı bir şekilde yer verdikten sonra, mahalle sakinlerini de anlatır: (...) *Mahallede oturanlar nüfusun en alt katmanlarında/idi. Kadınlar ya çamaşırcılık yaparlar ya da eğer çirkin değillerse hayat kadını olurlardı. Erkekler ise seyyar satıcılık, çöpçülik, hatta hırsızlık bile yaparlardı. Yaşlılar ve çocuklar kentteki dilencilerin büyük bir kısmını oluğuurdu*².

I. bölümdeki tasvirden sonra, II. bölümde açığı iyice daraltan yazar bizi Treviso istasyonuna götürür. Ve romanın kahramanlarından olacak iki kız çocuğunun doğumlarını tarihi bir zemine oturtmak ister: *1931 yılının Ocak ayı*³, gece yarısı. Trenle Parma'dan kent istasyonuna gelen, *yüzünde abartılı bir makyaj, kaliteli ipek çorapları ve görkemli bir kürkü*⁴ olan genç bir kadın Sant'Agnese Mahallesi'deki bir evin kapısını çalar. Evde genç kadının annesi, erkek kardeşi, yengesi ve daha bir bebek olan yeğeni, birlikte yaşamaktadırlar. Aileyi geçindiren ve hayat kadını olan bu hanım altı aylık hamiledir. Kardeşinin, annesinin yoğun tepkilerine rağmen ve ne pahasına olursa olsun çocuğunu doğurmaya kararlıdır: adı da Giulio olacaktır.

Yine aynı bölümde belirli bir zaman dilimini atlayan yazar, birden karşımıza, Treviso'nun ana caddelerinde dilenen iki kız çocuğunu çıkartır. Açıklanmadığı halde, aynı bölümün ilk sayfalarındaki ifadelere geri dönülerek, bu çocuklardan Carla'nın, erkek kardeşinin kızı, Giulia'nın da Carla'nın halası olan hayat kadının gayri meşru kızı olduğu çıkartılabilir. Aynı bölümde ilerledikçe Giulia'nın annesinin öldüğünü, Carla'nın annesinin iş bulamadığı için Napoli'ye çalışmaya gideceğini, Carla'nın babası ve Giulia'nın dayısı olan Augusto'nun hırsızlık suçuyla hapiste yattığını, *beş yıl sonra, 1945'te*⁵ hapisten çıkacağını, iki kız çocuğun büyükanneleri ile (birinin anneannesi diğerinin babaannesi) birlikte yaşadığını anlıyoruz. Bu durumda dilenen iki kız çocuğundan birinin dokuz, diğerinin on yaşında olduğunu tahmin etmek zor olmamaktadır.

Yazar, bu iki kız çocuğunun ve onlara katılacak olan iki delikanlının yaşamlarından yaklaşık bir yıllık bir kesiti gündeme getirecektir romanda. Kesin tarihler verilirse de aylar ve mevsimlerle ilgili ifadelerden yola çıkarak böyle bir zaman dilimini saptamak olasıdır. V. bölümde *Noel öncesinde soğuk bir kış günü*, IX. bölümde *1945 yılının şubat ayında sakin*

¹ Berto. G. (1972): *Il cielo e rosso*, Milano, s.10.

² a.g.y., s.10.

³ a.g.y., s.11.

⁴ a.g.y., s.18.

⁵ a.g.y., s.35.

bir gün, Carla'nın onbeşinci yaşını dolduracağı gün, X. bölümde güzel bir ilkbahar günü, XII.bölümde ilkbaharda açan manolyalar, XIII. bölümde bir yaz günü, XV. bölümde kente yağmur yağdığında eylül sonuydu, bir yıl geçmişti, savaş biteli birkaç ay olmuştu gibi ifadeler romanın zaman çerçevesini saptamada yardımcı olmaktadır.

Yine II. bölümde yazar belirli bir zaman dilimini daha atlayarak, ilkbahar başlangıcında bir gece yarısı, onyediy yaşındaki sevgilisi Tullio ile gizlice buluşacak olan Carla'nın yaptığı hazırlıkları anlatmaktadır. Söz konusu yılın 1944 yılı olduğunu tahmin etmek zor sayılmaz.

III. bölümde, gece yarısı hava saldırısını haber veren sirenin çalışının bazı insanlar üzerindeki etkisi anlatılır. Carla yine Tullio ile buluşacaktır, kuzeni Giulia'nın da kendisiyle birlikte gelmesi için ısrar eder. Kızlar, sığınağa gideceklerini söyleyerek büyükanneyi atlatırlar.

Kızlar sığınağa doğru yürürlerken yazar, objektifini, kent surlarının dışında yeni yapılmış gökdelenlerden ilkinin beşinci katında, siren ile uyanan bir çifte çevirir. Epeyce (...) *huzursuz olan kadın, uzaklara, ovaya, oğlunun yatılı bir kolejde kaldığı o küçük kasabaya baktı. Tanrı'ya şükürler olsun, o taraf sakın ve karanlıktı. Zaten korkmak için aptal olmak gerekirdi. Böylesine küçük bir kasabayı kim gelip bombalayabilirdi ki?*

(...) *Kadına bakan adam, dışarıdan gelen ışık karşısında kadının silüetinin birden karardığını gördü. Hemen pencereye koştu. Aydınlanmış olan kenti, gökyüzünde beyaz ışıklardan oluşan salkımı sonra da yanmak üzere olan bir diğer salkımı fark etti. Yukarılardan motorların sesi geliyordu.*

(...) *Adam, "Gidelim, gidelim" dedi telaş içinde. Kadın boş boş baktıyordu ve hareket edemiyordu. Gökyüzündeki ışıklar ve motorların sesi her an biraz daha artıyordu. "Çabuk ol" dedi adam kadını sarsarak ve kolundan yakaladığı gibi onu merdivenlere doğru sürükledi. Asansör katta değildi, yürümekten başka çare yoktu.*

(...) *Birkaç basamak indiler. Kadın güçlükle yürüyor, adam yanında ona destek oluyordu. Dışarıdaki gürültüler daha da arttı. Yüzlerce motor kentin gökyüzündeydi. Buna düşen bombaların gümbürtüsü de eklendi, sanki korkunç bir şekilde havayı emer gibiydi bombalar⁷.*

⁶ a.g.y., s.55.

⁷ a.g.y., s.57.

(...) Patlayan bombaların gümbürtüsü tüm diğer gürültüleri bastrd. Bina sarsld, basamaklar ayaklarının altında dalgalandı. Kadın sırtını ve açık bir Şekilde kollarını duvara yaslamıŐtı.

(...) Adam da sırtını duvara yasladı, kadını çekerek kolları arasına aldı.

(...) Fark ettikleri son Şey aşağıdan gelen ve onları duvara karşı yukarı kaldıran sıcak bir rüzgar oldu ve adamın sırtını dayadığı duvar aŐađı iniyordu, iniyordu ve artık onlara destek olamıyordu⁸.

Tullio, Carla ve Giulia sğınaktayken (...) artık düşen bombaların gümbürtüsü duyuluyordu. Sanki bombalar yere hiç ulaŐamıyormuŐ gibi, bekleyen için sonu gelmeyen bir gürültü çıkartıyordu.

Sonra tek bir gmbrtye yol açarak patlamalar biribirini izledi ve yer, gök sarsld. İerdekilerde diri diri gmlyorlarmıŐ izlenimini uyandıran birkaç sıva parçası düŐtü sğınağın kubbesinden⁹

(...) Sonra gökyüzündeki salkımlar karardı, sğınağın içinde artık göz gözü görmüyordu ancak sğınağın giriŐinde kızılıms ve puslu bir parlaklık seçiliyordu, gecenin parlaklığı değildi bu¹⁰.

(...) Yangınların ıŐıđıyd. KarıŐık ve aşağıdan gelen gürültü de yangınların grltsyd ve buna ken bazı binaların gümbürtüsü de ekleniyordu zaman zaman¹¹

(...) Toz ve dumandan dıŐarıda pek az Şey seçilebiliyordu. Herşey, alt kısmı kırmızı, üstü koyu renkte olan büyük bir bulutla kaplıyd ve bu bulut kentin büyük bir kısmının üzerine çökmüştü. Rüzgar bulutu güneye doğru itiyordu ve kuzeyde, banliyö kesimindeki yangınlar daha iyi seiliyordu¹².

Hava saldırısına maruz kalan insanlar açısından bu an değerlendiren yazar, bu kez IV. bölümde Amerikalı pilotları ıkarttır karşımıza ve zaman olarak Őimdiki zaman tercih eder anlatımında:

(...) Ama gkyzndekiler bunu hiç düşünmüyorlar. ldrmeye hazırlandıkları insanlar hakkında hiçbir Şey bilmedikleri gibi, onların nasıl

⁸a.g.y., s.58.

⁹a.g.y., s.59.

¹⁰a.g.y., s.61.

¹¹a.g.y., s.64.

¹²a.g.y., s.66.

konuştuklarını, ne tür ümit ve acılarla yaşadıklarını da bilmiyorlar. Bu yüzbün insandan biriyle bile karşılaşmadılar ki bugüne kadar¹³.

(...) Ellerinin ufak bir hareketiyle manivela devreye giriyor. Gövdenin altındaki kapaklar açılıyor ve bombalar havada kayıp gidiyor. Bombaların düştüğünde çıkarttıkları gümbürtüyü duymaları olanaksız.

(...) Şimdi dönüş yolundalar. Geride bıraktıkları yanan kentin parlaklığını birkaç kilometre boyunca görebiliyorlar¹⁴.

(...) Kısa süre sonra, uzaklaşınca, yangının parıltısı da kayboluyor ve insanlar yıldızların altında uçuyorlar.

Yıldızlar da, dünyanın öbür ucunda, pilotların ait oldukları yerlere doğru fantastik bir hızla uçuyorlar. Çok geçmeden, nasıl ki yıldızlar onların üstündeyse, onlar da Kentucky, Missouri, California'nın üzerinde olacaklar. Evleri ve insanları tahrip eden bu adamlardan herbiri sevgi ile başka evleri, başka insanları düşünecekler¹⁵.

Yine IV. bölümde pilotların bombardıman anını yanlı yani mesleki açıdan değerlendirmelerini anlattıktan sonra, yazar istasyon yerle bir olduğu için, kentin dışında duran trenden inmiş iki kişiyi sahneye getirir: orta yaşlı bir rahip ve yanında kolejli bir delikanlı. Kente doğru yürürlerken, delikanlı surların eteğinde yeni yapılmış olan üç gökdelenin de yerle bir olduğunu görür ümitsizlik içinde çünkü daha iki gün öncesine kadar annesiyle babası bu yüksek binaların ilkinde oturmaktadır. Delikanlı meydana dizilmiş cesetler arasında annesinin ve babasının cesetlerini arar boşuna. Sonra öğrenilir ki kurtarma ekipleri birinci gökdelenin yıkıntıları arasına henüz girememişlerdir. Rahip ve çocuk çaresiz yatılı koleje geri dönerler.

Yine bu arada yazar aynı bölümde insanların artık (...) *yorgun, ümitsiz ve kayıtsız bir şekilde ağlamaktan, lanet okumaktan ve feryat etmekten vazgeçtiklerini* belirttikten sonra IV. bölümü şu ifadelerle noktalar: (...) *Yedi ay sonra savaş bitince Almanların yerini Amerikalılar alır. (...) İnsanlar bu noktaya sağ salim ulaşmışlardır ama önceki gibi olmaları olanaksızdır¹⁶*

V. bölümde daha önce rahip ile birlikte kente gelmiş olan gencin kolejde gördüğü kötü muamele yüzünden okuldan kaçışı ve kente gelişi

¹³ a.g.y., s.68,

¹⁴ a.g.y., s.69.

¹⁵ a.g.y., s.70.

¹⁶ a.g.y., s.102.

anlatılır. Roma'daki dedesinin yanına da gitmek istememektedir. Carla, Giulia ve Tullio'nun oluşturduğu gruba katılır genç.

Tullio ailenin reisi durumundayken eve hırsızlık yaparak para sokmaktadır. Carla ise hayat kadını olmuştur. Yıkıntılar arasındaki harap evdeki işleri de ondört yaşındaki Giulia gormektedir. Daniele de ev işlerinde Giulia'ya yardım edecek ve Tullio'nun hesaplarını tutacaktır.

Bundan sonraki bolumlerde yazar, dort gencin zor şartlar altındaki yaşamlarından kesitler sunacaktır. Sık sık oksuruk nobetlerine yakalanan Giulia ile Daniele arasında koklu, duygusal bir iletişim kurulurken, Tullio Amerikalılar'a ait bir kamyonu soyarken polisle çatışır ve oldurulur. Tullio'nun aile içindeki goevini ustlenen Daniele once Amerikalılar'in mutfağında sonra da bir manavda çalışır.

Bu arada Giulia'nın sağlığı iyice bozular. Gorunumu de kotudur. Gozlerinin etrafı harelenmiş, dudaklarından kan cekilmiş gibidir ve yuzu cok solgundur. Ve ağır oksuruk nobetlerinden sonra, annesi gibi veremden olunce, ona cok bağlı olan Daniele buyuk bir boşluk ve umitsizlige duşer, hiçbir yerde barmamayacakmiş hissine kapılınca Carla ile vedalaşıp, mahallesindeki yıkıntılar arasında bir sure dolaşır:

(...) Sonra ayağa kalktı ve ilk moloz yığımına doğru yurudu. Evinin olduğu tarafa dondu. Bomba duştuğunde belki de yataktaydı annesi ile babası. şimdi ise o noktada oli yatıyorlardı. Oturdu, uzun uzadıya onları duşundü ve onlardan kendisine gerekli olan gucu vermelerini istedi¹⁷.

Artık hiçbir korkusu ya da kaygısı olmadığı için, onune çıkan ilk yuk trenine atlar nereye gittiğini bilmeden ve tekrar duşunmeye başlar:

(...) İnsanların derdine, anlayışsızlığa, yalmızlığa, kayıtsızlığa dünyada are yoktu. Aynı şekilde diğer insanlar tarafından dışlanmış, dışarı, uzağa itilen bir insana da are yoktu. Birden yapabileceği geriye kalan tek şeyi kavradı. Buyuk bir şeydi ama bunu yapabilmek için epeyce sakın olduğunu hissediyordu. Oturup duşundü ama aklında o duşünmeden başkasına yer yoktu. Ayakkabılarının bağını ozdü, çoraplarını da çıkarttı, çıplak ayaklarını vagondaki soğuk, kara çamur yığımına dayadı. Ayakkabılarını birbirine bağladı, vagonun dışarı fırlattı. Paltosunu, ceketini çıkarttı onları ela fırlattı. şşte, artık geride kalan insanlara karşı iyi olmuştu. (...) O giysiler birinin içine yarayabilirdi. Ayakkabı, giysi, i çamaşırı bulmak zordu o donemde. Pantolonunu da çıkartıp fırlattı dışarı. Her hareketi kararlı ve

¹⁷a.g.y.,s.380.

ağır bir şekilde yapıyordu, gerçekleştireceği eylemde gereken sakinliği yitirmekten korkarcasına. Üşümeye başlamıştı çünkü başka insanlar uğruna çırıl çıplak kalmıştı. İsa gibi diğer bazı azizler gibi, şimdi bunların kimler olduğunu çıkartamıyordu.

Vagonun kenarına yaklaştı. Altında her şey kayıyordu ve iki demiryolu hattı arasında gri bir şerit vardı. Önemli olan bu raylardan birinin üzerine düşmektir. İki elini kendine destek ederek vagonun kenarına oturdu. Vagonu diğerine bağlayan milin üzerine atladı. Tren sarsılıyordu ve aşağıdan korkunç bir ses geliyordu ama artık korkması söz konusu değildi. Yapılacak tek şey acele etmektir çünkü çok üşümüştü. Dışarı sarkan bir kancaya tutunup sarktı. Sonra da kendini bıraktı.

Eylül sonuydu kente yağmur yağdığında¹⁸.

"Gök Kırmızı" savaş sonrasında İtalya'da başarı kazanmış eserlerden biridir. İtalya'da o dönemde edebiyat alanında gündemde olan Neorealizm akımına dahil edilebilecek bir romanı, Berto'nun İtalya'daki edebi akımlardan uzakta Texas'ta yazmış olması da ayrı bir tartışma konusu oluşturmuştur. Berto kendi ifadesiyle bu eseri (...) *telepati yoluyla, zamanından önce ancak dönemin modasına uygun olarak sezgileriyle¹⁹* yazmıştır. Gerçekten de savaş sonrasında İtalya'da şiddetin, düzensizliğin hakim olduğu ve insanların öfke içinde baktıkları bir ortam vardır, özellikle de ailesiz kalan çocuklardan oluşmuş bir ortam.

Hava saldırısından sonra ailesiz ve desteksiz olarak hayatta kalan dört çocuğu Berto romanına kahraman olarak seçerken Life dergisinde çıkan bir makaleden esinlenmiştir.

Yazarın esere 1931 gibi bir tarihle başlaması sanki belirli bir belgeyi romana temel alıyormuş hissini uyandırır da bazı içten ve retorik özellikli yorumlarla konuya müdahale ederek gerçekçi bir öykünün anlatımındaki kuruluştan zaman zaman kurtulabilmiştir: örneğin Giulia'nın kentin en önemli caddelerinden birinde, kayıtsız birçok insan arasında dilendikten sonra, merhametli bir adamın ona birkaç kuruş vermesiyle duydukları şöyle dile getirilmektedir: (...) *Çok duyulanmıştı çünkü bu dünyadaki yaşamında ilk kez iyilikle karşılaşmıştı²⁰.*

¹⁸ a.g.y.,s.400-401,

¹⁹ Toscani. C: (1970) : "Berto", Vita e Pensiero. Agosto-Settembre, s. 15.

²⁰ Berto. G, a.g.y., s.31.

Gerçek öykü bombardıman gecesini başlangıç noktası alır ve iki kız çocuğu, bu acı deneyimle birden olgunlaşırırlar. Bombardıman anı da büyük bir ustalıkla verilmiştir, saniyesi saniyesine ve farklı açılardan, öyle ki merhamet duygusu yerini aniden korku ve dehşete bırakır. Hava saldırısının gerçekleştirildiği gecedeki okuyucunun gözlerinin önüne farklı sahneler sererek gece saldırısı ile ilgili tasvirin tüm özelliklerini ve ayrıntılarını vurgulamayı başarır yazar. Bu sahneleri okuyan kişi neredeyse nefesini tutarak hızla sonuca ulaşır.

"Gök Kırmızı"da da Berto'nun diğer eserlerindeki ana konu ve motifler karşımıza çıkar: masum insanların acılarına ve savaştan kaynaklanan mutsuzluklarına duyulan merhamet ve bunun sonucunda ortaya çıkan suçluluk duygusu, çünkü tüm bu acı ve mutsuzluklara yol açan şey ise evreni çepeçevre sarmış olan kötülük eğilimidir. Yazar zaman zaman kontrolü elden kaçıırıp, kendisini duygularının akışına bıraktığında, ifadesi retorik bir tona bürünmektedir. Ve edebi özellikli Neorealizm'den uzaklaşıp duygusal Neorealizm'e hatta Neoromantizm'e yaklaşmaktadır ve yazar romanda kötülük eğilimini şöyle anlatmaktadır:

(...) Hazır. Uçaktaki herkes bir anlık bir gerilime maruz kalıyor. Uçaklar hedef üzerinde.

(...) Vurulacak hedef bir istasyon, bir hemzemin geçit, bir köprü ve demiryolu ağı. Bu kadar yüksekte çocuk oyuncuğına benziyorlar. Düşman savaşta bunlardan yararlanabileceği için, hepsinin vurulması gerekiyor. Bunların yakınında ya da çevresinde, yine çocuk oyuncuğına benzeyen aynı ölçüde küçük başka şeyler de var. Bunlar, hedefi tayin eden özel işaretlerle harita üzerinde belirtilmemiş olan evler. Bu yüzden sanki hiç yokmuş gibi dikkate alınmıyor.

Evlerinin içinde yaşayan birçok insan, onlar da dikkate alınmıyor. (...) Belki de bu kentin nüfusu yüzbinden fazla. Dehşete kapılan yüzbinden fazla insan ışıkları gördü, motorları duydu ve anladı²¹.

Amerikalı pilotları anlatırken de aynı eğilime değinir yazar:

(...) Ama yukarıdaki diğer insanlar bunu düşünmüyorlar, (...) Ancak bu evrensel kötülük eğilimi, tanımadıkları ama kendileri gibi insanları öldürme olanağı veriyor onlara. Bu öylesine büyük bir kötülük ki, gökyüzündekiler,

²¹a.g.y..s.68.

*hiç düşünmeden, bir görevi yerine getirme bilinci içinde, dehşet, ölüm, yıkım saçabiliyorlar gittikleri yerlere*²².

Ve bombardımandan sonra da bu eğilime değinir:

*(...) Düşman bir süre, eğer vurulmuşsa, istasyonu, demiryolunu belki de köprüyü kullanamayacak. Ve eğer onlar bu işi yapmak uğruna, yeryüzündeki hiçbir şeyin, hiçbir iyiliğin hiçbir zaman silemeyeceği son derece büyük bir acı vermişlerse insanlara, bu önemi olmayan bir şeydi. Ancak onlar bunu düşünmüyorlar ve bu konuda suçları yok, asıl suçlu evreni çepeçevre saran kötülük eğilimi*²³.

İnsanların savaş ve acı konusunda suçlu ya da sorumlu olmadıkları ve herşeyin insanın bilemediği evrensel bir yasadan kaynaklandığı düşüncesi yani evreni saran kötülük eğilimi birkaç kez eserde karşımıza çıkmaktadır.

Berto bir röportajında şöyle demiştir: *Suçluluk duygusu, Tanrı'nın ve yaşam çilesinin karşısında insanın acizliği, bunlar ebedi konulardır, incil bile ta başından itibaren bunlarla doludur*²⁴. Gerçekten de Berto'nun kahramanları suçluluk duygusuna kapılan, dünyayı çepeçevre saran kötülük eğiliminin bilincinde olan insanlardır. Ve bu düşüncelerini romandaki şu paragraf doğrulamaktadır:

*(...) Başlangıçta ağlamış, yakarmış, lanet etmişlerdi. Vatanlarını işgal eden ve savaştan yabancılara ya da gökyüzünden geçip yıkım ve ölüm saçan diğer yabancılara lanetlemişler di. Ya da Tanrı'yı lanetlemişler di ki, şimdi en doğru olanı da zaten buydu çünkü bu bir tür kendilerini ve tüm insanların çilelerini lanetleme tarzıydı*²⁵.

Eserde yazar bir kez daha insanların mutsuzluğunun ve evreni çepeçevre saran kötülük eğiliminin savaş denen acımasız saçmalığa sıkı sıkıya bağlı olduğunu vurgular:

*(...) Hepsinin üzerine korkunç bir yorgunluk çökmüştü, ümitsizlerin de kaygısızların da. (...) Neden bu kadar yorgun ve isteksiz, varlıklarından ve yaşamlarından bezmiş olduklarını kendileri de bilmiyordu. Belki de dünyayı çepeçevre saran kötülük eğiliminden onların payına düşen bir bölümü, gelip içlerine çöreklenmişti. Ve gitmeye de hiç niyeti yoktu*²⁶.

²² a.g.y., s.69.

²³ a.g.y., s.70.

²⁴ Piancastelli. C. (1970): *Berto*, Firenze, s.2.

²⁵ BertoG. a.g.y., s. 101,

²⁶ a.g.y., s. 102.

Hava saldırısının gerçekleştiği kabus dolu o gece yazar bize üçüncü kahraman olan Tullio'yu tanıtır. Carla, Giulia ve Tullio bulaşıcı hastalık tehlikesi yüzünden oturulması yasaklanmış bir bölgede harap bir evde yaşamaya başladılar, "Yırtmak" sözcüğü özellikle TuUio'nun kullandığı bir fiildir. Ancak diğer çocukların ağzından da sık sık çıkar. Bu ifade onların içinde buldukları sefil durumu tevekkül dolu bir bilinçle kabul edişlerini ve daha iyi ancak aynı ölçüde belirsiz ve karmaşık bir geleceğe besledikleri ümidi simgelemektedir.

Dördüncü kahraman Daniele'nin gökdelen yerine sadece bir moloz yığını gördüğü andaki tepkisini, izlenim ve duygularını yazar son derece canlı bir diyalog aracılığıyla vermeyi başarır:

(...) *Rahip çocuğun çevreye biraz bakmasına göz yumdu ve sonra şöyle dedi:*

"Sen, nerede oturuyordun?"

Çocuk cevap vermedi. Rahibin ne sorduğunu anlamamıştı bile, bu yüzden cevap vermedi. Ancak birşeyle irkilmiş olmalıydı, belki de sözcüklerin boş boş çınlaması. Çünkü gözlerini moloz yığınından kaldırıp meydana çevirmişti.

"Annen, baban nerede oturuyordu? " diye tekrarladı rahip.

Çocuk bu kez cevap verdi: *"şurada en sonda" dedi ve ilk gökdelenin molozlarını gösterdi.*

Rahip şapkasını çıkartıp büyük beyaz mendiliyle alındaki teri sildi. Sonra tekrar şapkasını taktı. "Cesur ol, oğlum" dedi. "Göreceksin, şeytan anlatıldığı kadar kötü değildir".

Çocuk bir kez daha dalıp gitti.

"şimdi ne yapmak istersin? " diye sordu rahip.

"Gidip bakalım, belki bulabiliriz onları" dedi çocuk.

"Orada mı?" dedi rahip eliyle geniş bir açđ oluşturup dizđ dizđ cesetleri göstererek. "Korkunç bir şey. Kendinde bu cesareti buluyor musun?"

"Evet efendim" dedi çocuk ve hemen bir dizi kadın cesedinin bulunduğu tarafa yöneldi, Rahip peşinden gitti ama gönülsüz bir şekilde²⁷.

Yedi ay sonra savaş bitip de, Almanlar'ın yerine Amerikalılar gelince, Daniele kolejden kaçır, kalmak ve iş bulmak için Treviso'ya gelir. İşte bu noktada gerçek öykü, dramatik öz ve sona yaklaşım başlar. Yazının temelinde çevreyi ve kişiler arasındaki ilişkiyi anında gözler önüne seren gözlemler yer alır. Kahramanların karakterleri ve dış görünüşleri hiçbir zaman uzun uzadıya tasvir edilmez, Bunları, yazarın okuyucuda derin izler bırakacak etkileyici ve anlamlı birkaç sözcük ekleyerek oluşturduğu diyaloglardan öğreniyoruz. Sonuç olarak Carla'nın güzel olduğunu, Giulia'nın onun kadar güzel olmayıp, ince uzun olduğunu, saçlarının yumuşak ve güzel bir kestane tonunda olduğunu, karakterlerini de gerçeğe uygun bir şekilde metnin içine ustalıkla yerleştirilmiş olan doğal ve akıcı diyaloglardan çıkartıyoruz.

Carla ve Tullio güçlü ve kendilerinden emin kişilerdir, ancak yazarın dikkati Giulia ve Daniele'ye odaklanmıştır. Carla katı, acılar karşısında duyarsız bir karakter sergilerken, onur kırıcı mesleğini yüreklilikle kabul eder ancak gelecekle ilgili büyük inanç ve ümitler beslemeden. İçinde herhangi bir pişmanlık ya da utanç duygusuna yer yoktur. Oysa Tullio güç ve güveni bir idealden, komünizmden almaktadır. Dünyadaki sosyal adaletsizliğin bilincindedir ve daha doğru, daha adil bir dünyanın kurulacağına inanmaktadır. İşte Daniele'nin Carla ve Tullio ile ilgili düşünceleri:

(...) Eve giren birinin ayak sesleri ilişti kulağına, Carla olmalıydı. Sadece o, yere sağlam basarak kendinden emin bir şekilde yürürdü. Ne yapması gerektiğini her zaman bilirdi. Tullio da her zaman ne yapması gerektiğini bilirdi ama gürlüğü çıkarmadan yürürdü²⁸.

Daniele'ye göre Tullio'nun yanında insan (...) güven duyuyordu çünkü yapması gereken her işte kendinden son derece emindi²⁹.

Berto, Giulia ile Daniele'ye özel bir özen göstererek aralarındaki narin aşkı Tullio'nun Daniele ile olan konuşmasında şöyle vurgular:

(...) Sonra Giulia bizim aramızda kendini iyi hissetmiyor. Bizden çok sana benziyor karakter olarak ve seninle birlikte olmaktan mutlu olduğu her halinden belli³⁰.

²⁷ a.g.y., s. 94.

²⁸ a.g.y., s.171.

²⁹ a.g.y., s.182.

³⁰ a.g.y., s.220.

Gerçekte de, aralarındaki duygusal iletişim, o sefalet içindeki Giulia ve Daniele'ye bir teselli, bir mutluluk, bir yaşama nedeni ve sevinci ve içinde buldukları cehennemden kaçış olanağı vermektedir. Giulia ile Daniele arasındaki aşkın öyküsü, yavaş yavaş, yumuşak ve onların çekingen karakterlerine uygun bir şekilde gelişir:

(...) İki de yalnızdı. O ve Giulia dünyanın bir noktasında yalnızdılar. (...) İçinde kendisine baskı yapan ve dile getirilmesi gereken, dünyanın en muhteşem şeyini hissediyordu; pek çözemiyordu ama dile getirilse belki de yeryüzündeki acılarım dindirebilirdi. Ama bunu dile getiremiyordu. Düşündükçe duyguları karmakarışık bir hal alıyor, kalbi hızla çarpıyor ve yanlış yapma korkusuyla tek bir şey söyleyecek cesareti bile bulamıyordu kendinde³¹.

Aralarında en küçükleri ondört yaşındaki Giulia olduğu halde, en büyükleri gibidir:

(...) Tullio her zaman, çektiği acılar yüzünden Giulia'nın yaşlı bir çocuk olduğunu söylüyordu. (...) ve Giulia birçok şeyi anlıyordu, tahmin edebilecek olandan çok daha fazlasını³².

Giulia, tevekkül ve acı konusundaki bilinci sayesinde bu kadar çabuk olgunlaşmıştır. Giulia ve Daniele içinde buldukları sefil ve umutsuz durumu, isyan etmeden, utanç duymadan ancak derin bir üzüntü içinde kabul etmektedirler ve Berto bu iki kahramana ahlaki bir görev yüklemiştir romanda: yaşama ayak uydurmada zorlanırlar ama yanlış bir yol tutmaları da olanaksızdır. Carla'nın Daniele ile yaptığı konuşmada bu açıktır:

(...) "Daniele, (...) bu dünya sana uygun değil. Düşüncelerinde çok inatçısın, bu durumda yararı yok, yapacak bir şey kalmıyor geriye. Başını duvara vurmak gibi bir şey bu. (...) İnsanlar vardır, bizimki gibi bir dünyada yer yoktur onlara. Bu onların suçu değil. Onlar belki bizden daha iyi durumdadır. Ama burada söz konusu olan sadece güçlüler ve zayıflar. Sen fazla zayıf sayılmazsın, Daniele. Düşüncelerin konusunda inatçısın. Ancak bizimki gibi bir dünyada yırtmak için gerekli olan güç bu değil"³³.

Berto bu romanda kendi gençliğini ve coşkularını da göz önünde tutarak faşist ortamda büyümüş bir kuşağı gözler önüne sermek ister. Bu nedenle

³¹ a.g.y , s.233.

³² a.g.y., s.246.

³³ a.g.y., s.295.

eserlerindeki kahramanlar bir noktada yazarı temsil etmektedirler. Bir röportajında Berto *Madam Bovary her zaman benim*³⁴ demiştir.

Daniele'nin kişiliği, yazarın karakterini, dünya ve yaşam görüşünü, kendisini ve diğer insanları yargılama tarzını yansıtabilecek derecede özenle belirlenmiştir.

Yazar Daniele'den söz ederken okuyucuda derin bir sevgi ve acıma duygusu uyandırmaya çalışır: (...) kendisine sevgi duyulmasına yol açan sakın, aynı zamanda da hüzünlü bir ifadesi vardı her zaman³⁵.

Bu sevgiyi diğer üç çocuk da beslemektedir Daniele'ye:

(...) "Düşünüyorum da, gidecek olursan, bizim gibi insanlar arasında kaybolup gidersin, belki daha da kötüsü olur ve bu nedenle burada kalman en uygun olanı. En azından biz hepimiz seni seviyoruz, herkes kendi çapında, bunu biliyorsun. Giulia'nın seni sevdiğinin farkında mısın? Carla da seni seviyor"³⁶ (...) Tullio da o çocuğu seviyordu. Ortaya doğru düzgün bir şey koyamıyordu belki, yine de onu içten seviyordu. Böylesine zayıf ve silik olması önemli değildi, yanında biri olmadan bir iş yapması olanaksızdı. Yalnız başına yaşamını sürdürmesi de olanaksızdı ama bu da önemli değildi. (...) Ya da sonuçta belki de sırf bu yüzden onu seviyordu. (...) Herkesin içine kapandığı, kaybolup gittiği, insanların bölündüğü ve diğerlerine acıma duymadığı bir dünyada Daniele'nin de destek ve korunmaya gereksinimi vardı³⁷.

Tullio ve Giulia'nın ölüm haberlerinin anlatıldığı an romandaki önemli epizodlardandır. Bundan sonra eser hızla sona doğru ilerleyecektir. Bu iki epizod Neorealizm kalıplarına uygun bir ifade tekniği ile dile getirilmiştir, sadece yol açtığı sonuçlar farklıdır: hiçbir yoruma yer bırakmadan, duyguları vurgulamadan karşılıklı birkaç konuşma ile sahneyi etkili kılan bir teknik:

(...) Tullio'nun arkadaşı Marco'ya dikkatle bakan Giulia "Onu yakaladılar mı?" diye sordu.

"Onu öldürdüler" dedi. Marco³⁸.

³⁴ Piancastelli.C. a.g.y., s.9.

³⁵ Berto, G. a.g.y., s.250.

³⁶ a.g.y., s.220.

³⁷ a.g.y., s.222.

³⁸ a.g.y., s.275.

Ölüm haberinin alındığı sahneler kişilerin karakterlerine uygun bir şekilde yansıtılmıştır. Tehlikeli, zor ve kötü bir yaşam tarzı seçen Tullio'nun sonu baştan bellidir. Daniele, Giulia'nın öldüğünü, ağlamamak için kendini tutan Carla'nın ifadesiz yüzünden ve titreyen dudaklarından anlar.

Bu iki epizod ölüm biçimi ve ölüm haberinin geride kalanlarda uyandırdığı etki açısından aralarında farklılık gösterir. Giulia'nın ölüm haberine Tullio'nunkinden daha çok yer ayrılmıştır romanda. Tullio'nun sonu için baştan itibaren hazırlıklıdır arkadaşları; (...) *Carla hüzünlü bir şekilde gülümsedi: "Sonuçta bu şekilde ölmeyi düşünüyordu. Sadece çok erken oldu"*³⁹.

Oysa yazar Giulia'nın ölümünü anlatırken daha duygusal ve etkili bir dil kullanır çünkü onun romandaki yerine uygun bir önem kazandırmak istemektedir ölümüne. Bu olay Daniele için yaşama devam etme olanak ve nedenlerini tümüyle ortadan kaldırır, onu trajik bir çözüme yönlendirir:

(...) *Sessizlik ve sessizliğin yol açtığı boşluk duygusu onu sarsıyordu.*

(...) *Giulia olmayınca herşey farklılaşmıştı*⁴⁰.

(...) *Canı hiçbir şey yapmak istemiyordu.*

(...) *İçinde hiçbir yerde barınamayacakmış gibi bir duygu vardı*⁴¹

Kişilerin karakterlerinin genellikle tasvirlerden çok diyaloglardan çıkartılabildiği belirtilmişti. Örneğin Giulia'nın ölümünden sonra Daniele'nin ümitsizliği Carla ile yaptığı konuşmada çok açıktır: (...) *"Sen de Tullio gibisin" dedi Daniele. "Hayat dolu, enerji dolu, başkalarına karşı ilgili. Oysa ben başkalarının acılarını hissedemiyorum. İyi bir şey değil ama ben böyleyim. Bildiğim tek şey var, sevdiğim varlıklar vardı ve hepsini elimden aldılar: annemi, babamı, evimi, Tullio'yu ve Giulia'yı. Bu yüzden içim bomboş. Hiçbir şey yapmak istemiyorum".*

"Başka bir yerde farklı olacağımı mı düşünüyorsun?" diye sordu Carla.

*"Bilmiyorum" dedi Daniele. "Belki farklı olmayacağım ama denemek zorundayım. Burada kaldığım sürece kendimi ölü gibi hissediyorum. Giulia öldüğünden beri ben de ölmüş gibiyim"*⁴².

³⁹ a.g.y.,s.279.

⁴⁰ a.g.y., s.355.

⁴¹ a.g.y., s.356.

⁴² a.g.y., s.384.

Daniele intihar etmeye karar verince, Berto, onun kararının mantıklı, yerinde ve tek çözüm olduğunu vurgulamak istercesine, tekrar kötülük eğilimi, yalnızlık, insanlar arasındaki anlayışsızlık ve kayıtsızlık gibi duyulan gündeme getirir. Kahramanın intiharı, normal yaşama dönüş konusunda her tür olasılığa bir cevaptır; savaş, hastalık, sefalet, yalnızlık, güçsüzlük karşısında yapılan tercihin dışı vurumudur.

Berto'nun birçok eserinde görülen ölüm arzusu, evreni çepeçevre saran kötülük eğiliminden kaynaklanmaktadır ve bu konuda yazar da karmaşık bir suçluluk duygusuna kapılmaktadır çünkü kendisi de savaştığı için bir noktada bu kötülük eğilimine çanak tutmuştur ve yeri geldiğinde ölüm ya da intiharı bir çözüm olarak ortaya koyar.

Texas'taki esir kampında Berto ile birlikte bulunan ve "Gök Kırmızı"yı elyazmalarından ilk okuyan Gaetano Tumiati Berto'nun anlatım tarzını şöyle dile getirmiştir: *Berto'nun en büyük ustalığı, anlatmayı, kişilikler yaratmayı, belirli bir ortam çizmeyi bilmesindedir. Tasvir etmez, ayrıntıları işlemez, felsefe yapmaz- Anlatır, görüntü ve olayları bir sinema şeridi gibi okuyucunun gözleri önüne serer*⁴³. Bu konuda Tumiati haksız da değildir.

Eserin diline gelince, içten, basit, geleneksel, günlük konuşma diline yakın, edebi dilden uzak, akıcı bir dildir ve tasvirten çok diyaloglardan oluşmuştur. Romanın iskeletini diyalogların oluşturduğu söylenebilir.

Hıristiyanlık ve Sosyalizm ile ilgili açık mesajlar verme eğiliminden, akıcı ve basit dilinden hareket edilerek "Gök Kırmızı" Neorealizm ortamında değerlendirilebilir.

Ancak hüznün, ölüm, aşk gibi Romantizm'in temelini oluşturan duygular ağırlıklı olduğu için eser Neoromantizm akımının özelliklerini de taşımaktadır. Diğer yandan romanın hüznünlü bir aşk romanı olduğu da söylenebilir.

Pancrazi, Momigliano, Montale, Palazzechi gibi değerli edebiyatçılardan oluşan jüri, içeriği, biçimi ve bütünlüğü nedeniyle 1948 yılında eseri Floransa Edebiyat Odülü'ne layık görmüştür.

⁴³ Tumiati, G. (1947) : "L'arte di Berto", Corriere del Po, 5 Gennaio, s.10.

KAYNAKÇA

- Berto G. (1972) // *cielo e rosso*, Milano.
- Lombardi O. (1974) : *Invito alla lettura di Giuseppe Berto*, Milano.
- Piancastelli C. (1970): *Berto*, Firenze.
- Pullini G. (1971): *Volti e risvolti del romanzo italiano contemporaneo*, Milano.
- Toscani C. (1970): "Berto", Vita e Pensiero, Agosto-Settembre, s.15-20.
- Tumiati G. (1947): "L'arte di Berto", Corriere del Po, 5 Gennaio, s.10.